

No temem Virginia Woolf: l'assassinat de l'Àngel de la Llar¹

HYPATIA PÉTRIZ

Universitat de Barcelona
hyp1998@gmail.com

Resum: A «Professions per a dones», Virginia Woolf indica que, per a poder escriure, li va caldre assassinar l'Àngel de la Llar. Tot i això, no indica com va dur a terme l'assassinat d'aquesta figura, que és el fantasma de la feminitat hegemònica victoriana. El text de l'escriptora ha estat llegit i interpretat de formes força diferents i l'objectiu d'aquest treball és doble: en primer lloc, revisar quatre aspectes clau d'aquest assassinat: l'escriptura de les dones, l'alliberament sexual, la relació entre l'espai privat i el públic i l'educació; a continuació, resseguir la transmissió de la mort de l'Àngel en textos de Maria Aurèlia Capmany i Virginie Despentes, veient com tracten aquests quatre aspectes. Veiem, finalment, com a partir d'una mateixa idea de Woolf s'articulen dues propostes diferents i fins i tot oposades de lluita feminista.

Paraules clau: Virginia Woolf, Maria Aurèlia Capmany, Virginie Despentes, Àngel de la Llar, feminisme, escriptura, educació, alliberament sexual, espai privat, espai públic, dones, transmissió.

We are not afraid of Virginia Woolf: killing the Angel in the House

Abstract: In «Professions for Women», Virginia Woolf tells she had to murder the Angel of the House in order to write. Nevertheless, she does not specify how did she kill this figure, that is the ghost of the hegemonic Victorian femininity. Her text has been read and interpreted in several ways. My aim in this communication is dual. Firstly, I focus on four key aspects of this murder: women's writing, sexual liberation, the relationship between the private and the public spaces and education. On the other hand, I analyse the transmission of the death of the Angel in the works of Maria Aurèlia Capmany and Virginie Despentes. To conclude, we see how, from the very same Woolf's idea, two different and opposite feminist positions are articulated.

Keywords: Virginia Woolf, Maria Aurèlia Capmany, Virginie Despentes, Angel of the House, feminism, writing, education, sexual liberation, private space, public space, women, transmission.

1. Comunicació realitzada dins del simposi «Transmissió del pensament filosòfic femení». Agraïxo la col·laboració de Jesús Muñoz, Maria Cerro, Robert Munné i Josep Recasens en l'elaboració d'aquesta comunicació.

Aquesta comunicació versa sobre dues lectures força diferents d'una mateixa idea de Virginia Woolf: l'assassinat de l'Àngel de la Llar. Els textos emprats no són purament filosòfics, i és per aquest motiu que en la lectura que n'hem fet, a la recerca dels seus fonaments teòrics, hem intentat trobar, com diu la mateixa autora, les veritats que s'hi amaguen com si fossin palletes d'or. L'11 de gener de 1931, Woolf dictà una conferència a la National Society for Women's Service titulada «Professions per a dones». Parlà, entre altres qüestions, sobre una dificultat per escriure que va haver de vèncer: l'Àngel de la Llar. El descriu de la següent manera:

Era intensament comprensiva. Immensament encantadora. No era gens egoïsta. Excel·lia en les difícils arts de la vida familiar. Se sacrificava diàriament. Si hi havia pollastre, n'agafava la cuixa; si hi havia un corrent d'aire, s'hi asseia al mig; en resum: estava constituïda de tal manera que mai tenia un pensament o desig per a ella, sinó que sempre preferia comprendre les ments i els desitjos dels altres. Per sobre de tot —no cal dir-ho— era pura. Se suposava que la puresa era la seva bellesa principal, i els seus rubors, la seva gràcia més gran. En aquells dies —els darrers de la reina Victòria—, cada casa tenia el seu Àngel. (Woolf 2019: 19-20)

L'Àngel de la Llar, expressió que pren d'un poemari de Coventry Patmore en què es descriu la perfecta esposa i mare, representaria aquí la feminitat victoriana, tan vigent en l'època en què Woolf escriu. L'autora ens dona un testimoni del que s'esperava de les dones i la influència que aquest rol de gènere té sobre l'escriptura: la impossibilitat de ser crítica amb una tradició literària creada per i per a homes i la dificultat d'elaborar un pensament crític (Woolf 2000: 76). Si una dona vol escriure un bon text, cal que assassini aquest àngel: d'altra forma, no podrà dir la veritat.

Aquesta conferència està vinculada amb el famós assaig *Una cambra pròpia*, basat en conferències que Woolf impartí l'any 1928. Una de les lliçons més importants del text és la importància de la independència econòmica i de comptar amb prou recursos materials per poder-se dedicar a l'escriptura. L'autora anglesa és conscient que un dels obstacles més evidents per a l'escriptura de les dones és la manca de temps i de diners, que no permeten que puguin viure sense dependre d'un home. Encara que algunes hagin pogut escriure malgrat aquests obstacles —qüestió que ella valora, ja que coneix molt bé tota la tradició de dones escriptores que l'han precedida (Woolf 2019: 17)—, sap que compliquen molt més aquesta tasca. Per aquests motius, reivindica la necessitat de diners i una cambra pròpia. La cambra pròpia representa aquí el vincle entre l'emancipació material i l'espiritual, així com la preeminència de la primera sobre la segona. Ras i curt: per poder matar l'Àngel de la Llar i tenir llibertat intel·lectual, són necessàries abans una cambra pròpia i 500 lliures a l'any (Woolf 2000: 93, 106).

Tornant a la qüestió de l'Àngel de la Llar, tot i que Woolf ens parla de la necessitat d'aquesta mort, no ens explica com l'ha duta a terme. I pots ser és pertinent preguntar-se com s'assassina l'Àngel. Per aquest motiu, hem recorregut a dues autores de procedències i èpoques diferents que llegeixen Woolf i proposen dues formes d'assassinat de l'Àngel de la Llar: Virginie Despentes, que la cita a la *Teoria King Kong* (2006), i Maria Aurèlia Capmany, que hi dialoga a les *Cartes impertinents* (1971). Parlaré sobre els diferents punts de vista de les autores de quatre aspectes de gran importància en les seves propostes emancipadores i la mort de l'Àngel: l'escriptura, l'alliberament sexual, la relació entre l'espai públic i l'espai privat, l'educació i, finalment, les seves propostes de lluita feminista.

Quant a l'escriptura de ficció, les tres pensadores assenyalen que hi ha un abisme entre les dones representades en la ficció i les dones reals. Les primeres sempre són més lliures, pèrfides, poderoses i independents que les dones reals. Com diu Woolf, mentre els autors inventaven aquests personatges, les dones de carn i os estaven recloses a l'espai privat (Woolf 2000: 45).

Despentes posa més l'accent en certs temes que no són tractats amb rigor a la ficció; especialment, les violacions. Indica que, tot i haver-hi literatura sobre la majoria d'experiències traumàtiques, no n'hi ha sobre aquestes, de manera que queden relegades a l'àmbit d'allò que s'ha de guardar en privat i no pot formar part del debat públic (Despentes 2019: 48). Per a ella, aquest fet, entre d'altres, contribueix a prolongar una imatge distorsionada de les dones a la ficció. També indica que l'experiència de ser violada va ser una «experiència fundacional» (Despentes 2019: 63) que va marcar la seva forma d'escriure i els temes escollits.

A les cartes de M. Aurèlia Capmany hi apareixen diversos personatges femenins de la història de la literatura, que parlen amb veu pròpia. Hi trobem, entre d'altres, Lady Macbeth i la viuda de Barbablau. El text de Capmany comença, justament, amb una cita de «Professions per a dones» en què Woolf anima l'auditori a descobrir com seran les seves cambres pròpies, explicant així que no hi ha una única forma de ser de les dones, qüestió que veiem al llarg de les cartes. Les epístoles són escrites per dones de diverses edats, condicions, classes socials, etc., coses que il·lustren aquest aspecte (Capmany 2009: 13).

A més, en Capmany hi ha una reivindicació del gènere epistolar, que les dones han cultivat durant molts anys i que s'havia considerat menor, no només com a gènere narratiu, sinó també com a forma d'expressió teòrica (Capmany 2009: 15-16), probablement en consonància amb Woolf, que explica que les dones escrivien cartes perquè era una forma d'escriptura que es podia compaginar amb les tasques domèstiques (Woolf 2000: 63). Això està vinculat amb un tema molt important en les tres autores: el lligam entre l'escriptura i la forma de vida. Despentes, que havia treballat com a prostituta, explica a la *Teoria King Kong* que la promoció de les novel·les li recorda

en certa manera la prostitució, ja que implica la venda d'allò íntim, d'allò que no es vol vendre (2019: 99). Té també una dimensió transgressora en prendre la veu.

L'Àngel de la Llar és pura, però entenent aquesta puresa en el sentit de la castedat. Virginia Woolf fa una reivindicació dels cossos de les dones, més enllà de la maternitat, ja que considera que no es pot renunciar a aquests. Per a Woolf, la novel·la ha de reflectir la realitat, i la realitat és també el cos: ella no vol escindir les persones en cos, ànima i emocions, sinó que considera que totes aquestes coses estan, en realitat, unides. A *Una cambra pròpia*, assenyala que els novel·listes sempre descriuen les grans converses que tenen lloc durant els sopars, però obliden descriure els aliments que mengen (Woolf 2000: 12).

Despentes porta al límit aquesta reivindicació en l'àmbit de la sexualitat. Al seu assaig, fa una defensa de la prostitució i la pornografia com a formes d'experimentació i fonts d'ingressos per a les dones. Veu en aquestes pràctiques una forma de reclamar l'autopropietat del cos i una transgressió de la moral sexual tradicional. Aquest disposar del propi cos és presentat, fins i tot, com un alliberament de la feminitat clàssica i de tot allò que s'espera de les dones. És paradoxal, però, que per rebutjar aquesta feminitat necessiti d'atributs típicament hiperfemenins: talons, maquillatge, etc. (Despentes 2019: 74-75).

Contrasta força amb aquesta consideració la que presenta Capmany a les cartes. L'escriptora barcelonina, molt crítica amb l'alliberament sexual, reivindica al llarg d'aquest text una vivència de la sexualitat lliure dels estigmes presents en l'educació sexual. Però és important matisar que, per a ella, la llibertat sexual no és mera promiscuïtat, ja que implica una tasca de desmitificació del sexe i del cos femení, tal com veiem a la carta que escriu una dona adúltera a una noia que practica la promiscuïtat (Capmany 2009: 53-58) i a la carta que escriu una noia d'avui a una àvia perplexa (Capmany 2009: 99-101). Per aquest motiu, presta atenció a temes com el matrimoni, la menstruació i la virginitat, assenyalant com tots ells han contribuït a la construcció social falsa de la sexualitat. Tanmateix, considera il·lusori pensar que la lliure disposició del cos és ja l'alliberament cercat. Cal alguna cosa més.

La qüestió de la sexualitat està relacionada amb la visió de cadascuna de l'espai públic i l'espai privat. Si bé en Woolf trobem la reclamació d'un espai privat i segur per a les dones, un espai que els pertanyi (Woolf 2000), no trobem, en canvi, tota una reclamació de l'espai públic, com sí que hi és en Despentes i Capmany. Entenc aquí l'expressió *espai públic* de forma àmplia, englobant l'espai públic de forma literal, però també en part l'esfera política. Woolf coneix bé la causa sufragista i de les dones obreres,² però també és

2. Per a més informació sobre aquest aspecte, cf. l'assaig *Records d'un gremi cooperatiu de treballadores* (Woolf 2019: 51-80).

conscient que la petició d'un espai propi i la mort de l'Àngel corresponen a una lluita diferent, ja que necessiten d'intimitat i són individuals. És conscient que l'espai privat de les dones estava molt allunyat d'aquestes peticions, ja que estava vinculat amb les tasques domèstiques i reproductives. Ella en demana un altre de diferent per poder pensar i treballar.

Per a Despentès, en canvi, és molt important reclamar l'espai públic. Ella proposa que les dones surtin al carrer, destrueixin l'Àngel de la Llar i reinventin la feminitat mitjançant el *punk*, entès aquí com a desobediència de les normes preestablertes. Les dones poden fer autoestop, anar a concerts, tornar tard a casa, etc., i han de fer aquestes coses encara que corrin perill a l'espai públic si realment volen assassinar aquest fantasma. Si no ho fan, sempre estaran sotmeses a les convencions de la feminitat obligatòria, diferents a les del temps de Woolf. En Despentès, el desafiament a aquestes convencions és la clau per superar-les. D'altra banda, descriu la figura de la prostituta com una dona que està en aquest espai públic però, tot i això, no té veu als mitjans ni se l'escolta, ja que es considera perillosa. La prostituta hauria transcendit l'espai privat i domèstic i hauria assolit cert grau de llibertat gràcies a poder guanyar els seus propis diners (Despentès 2019: 67-100). Potser ens podem preguntar si és realment lliure algú sotmès a les lleis del treball assalariat i, a més, quin és l'espai públic que ocupen les prostitutes. A les ciutats, sol ser un espai marginal i apartat, igual que als debats polítics.

A una de les *Cartes impertinents*, que escriu una noia de poble a una de ciutat, la primera retreu a la segona haver pensat que, perquè pot sortir al carrer sola, és ja algú lliure. Ella explica que al poble també es pot sortir, però no és igual que si ho fa un home. La mirada dels altres està posada sobre les dones que estan a l'espai públic i, a més, les normes d'aquest espai no estan fetes perquè elles hi tinguin cabuda. Sembla apuntar cap a la necessitat de transformar aquest espai públic, no tan sols de sortir-hi. Cal modificar-lo perquè no sigui una transgressió que puguin ocupar-lo (Capmany 2009: 153-156).

Quant a l'educació, per a Woolf és importantíssima: és la porta d'entrada a una professió que permetrà a les dones tenir independència econòmica i, a més, els donarà eines per ser crítiques amb la tradició heretada. Històricament, l'educació ha estat vetada a les dones, cosa que ha impedit que guanyessin els seus propis diners. Això ha contribuït a la pobresa, problema fortament feminitzat. Woolf és conscient que cal reivindicar-la com un pilar fonamental per a l'alliberament de les dones. Tot i això, hi ha un reconeixement, a *Una cambra pròpia*, de tota la feina i esforç que impliquen les tasques reproductives. No les menysprea, però tampoc les enalteix: comprèn la seva importància però, tanmateix, les considera un obstacle per al desenvolupament intel·lectual de les dones.

Despentès, pensant un altre aspecte de l'educació, reflexiona sobre les diferències educacionals entre homes i dones. Explica que les dones són edu-

caades per a la indefensió i per no fer ús de la violència, fins i tot en situacions en què necessitarien defensar-se d'agressions, mentre sí que està acceptat socialment que els homes l'emprin. De fet, sense negar la pròpia feminitat, Despentès reivindica els valors típicament masculins com aquells que l'han permès salvar-se de situacions perilloses en repetides ocasions. Deixa la porta oberta, així, a fer allò que ha estat històricament prohibit o vetat a les dones (Despentès 2019: 57).

La pensadora catalana, en canvi, concedeix una gran importància a l'educació, però és també força crítica amb aquesta i amb els àmbits de producció del saber. És conscient que la producció intel·lectual de les dones es qüestiona molt més que la dels homes a l'acadèmia, cosa que avança el debat actual de si l'ascens a posicions de prestigi de les dones és una bona forma de matar l'Àngel de la Llar o si, en realitat, no és més que una prolongació de la discriminació. No obstant això, Capmany (2009: 81-87) reivindica una il·lustració de les dones per acabar amb aquesta ombra de l'Àngel de la Llar.

Veiem, doncs, dues propostes de lluita política completament diferents en Despentès i en Capmany. La primera advoca per la desobediència i la rebel·lió, en tots els àmbits mencionats, i podríem considerar que la *Teoria King Kong* és un text que dona diverses indicacions sobre les formes en què es poden dur a terme. Tot i això, no trobem una proposta substitutòria de la situació actual de les dones, com a subjectes polítics, més enllà d'aquesta desobediència. Podríem assenyalar que la desobediència, sense cap proposta positiva, implica d'alguna forma l'acceptació de les normes socials i, per tant, l'acceptació de l'ordre de coses existent.

Per acabar, és important assenyalar que Capmany dona un paper molt precís, dins d'un ordre social concret, a l'Àngel de la Llar, identificant-lo amb una feminitat burgesa. Sota el discurs d'entrega i amor absoluts que envolten l'Àngel s'hi amaga un contingut econòmic: és la plusvàlua de la feina domèstica de les dones, no remunerada, allò que permet la subsistència de la família, entesa com a unitat econòmica. No considera l'Àngel, doncs, des d'una vessant individual, sinó que el situa dins d'una estructura social fent una anàlisi des d'una òptica marxista. Per aquest motiu, considera que la via de la mort de l'Àngel i, consegüentment, la seva proposta emancipadora, no pot ser individual, sinó col·lectiva, i ha d'implicar un canvi en l'estructura social, política i econòmica, començant per la mort de la família com a estructura econòmica. Cal una revolució i una redistribució de tasques, com llegim en aquesta carta d'una dona de bé a una assassina, la darrera dels diversos epistolaris:

Net i clar: jo ja hi estic d'acord, en aquest assassinat sistemàtic i progressiu dels àngels de la llar; però, al mateix temps, les dones ens hauríem d'esmerçar a demostrar que el resultat produeix uns beneficis comptants i sonants per a

la societat. A mi no em sembla pas impossible, t'ho asseguro; però desconfio d'aquests assassinats casolans, domèstics. Jo propugno una Saint-Barthélemy angèlica, per començar. I un nou repartiment de papers, naturalment. Mentrestant, estimada assassina, no faràs més que imitar Madame de Staël, o la senyora Pardo Bazán, o Simone de Beauvoir, senyores absolutament respectables, però sense cap eficàcia. (Capmany 2009: 164)

Bibliografia

- CAPMANY, M. A. (2009) *Cartes impertinents*. Barcelona: Horsori Editorial.
- DESPENTES, V. (2019) *Teoria King Kong*. Barcelona: Literatura Random House. [Sisena edició]
- WOOLF, V. (2000) *A Room of One's Own*. Londres: Penguin Books.
- (2019) *Matar l'àngel*. Barcelona: Angle Editorial.